

Dossier: «Ruralitats en transició» coordinat per Soledad Morales Pérez

EDITORIAL

Ruralitats en transició. Imaginaris, polítiques i pràctiques per a la justícia espacial

Soledad Morales Pérez

Catedràtica UOC. Coordinadora Acadèmica de la Xarxa UOC Rural. Directora del màster en Turisme Sostenible i TIC

La distinció entre l'urbà i el rural és, probablement, una de les dicotomies més arrelades i persistents de la geografia. Aquestes categories, com recorda Woods (2010), no només descriuen realitats físiques, sinó que simbolitzen valors, emocions i formes de vida, representades, en aquest cas, de forma oposada. Afortunadament, els estudis sobre la ruralitat han evolucionat en les darreres dècades vers enfocaments més crítics i culturals, que entenen la ruralitat no tant com un espai fix sinó com una construcció social dinàmica i en constant transformació. El concepte de ruralitat és, de fet, complex i ambivalent. La ruralitat s'articula a través de discursos –acadèmics, mediàtics, polítics o comunitaris– que la produeixen, la reproduïxen i la disputen constantment (Cloke *et al.*, 2006). Tant és així que el rural ja no pot entendre's només com un territori físic, sinó també com una categoria de pensament: un conjunt d'idees i representacions que reflecteixen com imaginem, vivim i valorem les ruralitats (Mormont, 1990).

Però les mirades urbanocèntriques –és a dir, aquelles definides per la tendència a considerar l'urbà com la norma o la mesura de totes les coses– que continuen dominant tant en l'àmbit acadèmic com en les polítiques públiques persisteixen en nodrir aquesta dicotomia i els imaginaris sobre les ruralitats sovint distorsionats. D'una banda, s'ha tendit a definir el món rural com un espai endarrerit, immòbil o poc receptiu al canvi; de l'altra, com un lloc idíl·lic, natural o saludable, una visió, aquesta darrera, intensificada arran de la pandèmia de la COVID-19, quan la ruralitat va tornar a aparèixer en el discurs públic com a espai de refugi i de salut (Santaballa i Moralli, 2025). Però el que és més, la societat urbanocèntrica fa que la importància dels assumptes rurals passi fàcilment desapercebuda o sigui considerada secundària, el que reforça desigualtats ja existents i contribueix a ampliar les bretxes digitals, econòmiques, socials i culturals, tot alimentant les geografies del descontentament (Rodríguez-Pose *et al.*, 2024) i la injustícia social i també espacial (Nordberg, 2020).

En els darrers anys, però, estem assistint a un gir institucional que confronta aquesta realitat i ha permès obrir un espai fèrtil per posar en valor les ruralitats contemporànies, tant en la política pública com en el debat social. El marc europeu del *A Long-Term Vision for EU's rural areas*, l'agenda 2040 del *Rural Pact Europeu*, l'espanyol de l'*Estrategia Nacional frente al reto demográfico* i el *Plan de medidas de 2021* del MITECO¹ o el català amb l'*Agenda Rural de Catalunya*, són clars exemples i valedors d'aquesta mirada. És també en aquests moments en els que prencem el debat acadèmic i activista sota el paraigua del concepte de Noves ruralitats, un terme no sempre ben entès. Aquests espais mostren la urgència existent de repensar la posició del món rural en els debats contemporanis donat que les ruralitats són avui un mirall en què es reflecteixen bona part dels reptes globals del nostre temps i les seves contrarietats i geometries de poder. En un context de transicions múltiples –ecològica, digital, social i cultural–, les ruralitats emergeixen com a espais de coneixement (ancestral, en alguns casos) on s'experimenten noves formes de produir, habitar i relacionar-se amb el territori. Lluny de ser espais estàtics o ancorats en el passat, les ruralitats són

1. Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico

territoris vius, travessats per tensions i processos constants de negociació, però també dotats d'una clara capacitat d'agència. Les narratives que durant dècades han situat el rural com una absència o com un «altre» espai, són poc útils per comprendre la seva complexitat contemporània i la contribució que pot fer al bé comú. Avui, parlar de ruralitats –intencionadament en plural– és reconèixer la diversitat de realitats, d'agents i de formes d'habitar que conformen el teixit territorial, i fer valdre la seva capacitat per oferir respostes pròpies, sostenibles i arrelades als reptes globals. Des d'aquesta perspectiva, aquest número d'*Oikonomics* proposa una mirada d'assertivitat espacial, i reconeix les ruralitats com a espais físics existint en un espai interconnectat de fronteres líquides, però també com a escenaris de disputa cultural, política i epistemològica que, a més, poden apropar-nos a un coneixement necessari per construir futurs més equitatius i justos.

Aquest número d'*Oikonomics* també té la intenció de convidar a repensar el paper del coneixement, de la universitat i de les polítiques públiques en la construcció d'aquests futurs. Com no pot ser d'una altra manera, neix i se sustenta en la *Xarxa UOC Rural* i en les dinàmiques de col·laboració i de creació de coneixement que s'hi desenvolupen al voltant del seu ecosistema de relacions. La Xarxa UOC Rural, creada fa tres anys en el si de la nostra universitat, és un espai obert i facilitador que impulsa la cooperació entre la comunitat universitària i els territoris rurals, amb l'objectiu de generar i transferir coneixement, formació i experiències orientades a donar resposta als reptes que travessen les ruralitats contemporànies i a promoure transformacions amb la intenció que siguin positives i sostenibles. La seva governança participativa i d'escolta activa ha permès articular dinàmiques de treball transversals i multidisciplinàries entre la comunitat de recerca de la UOC, tot afavorint la inclusió de veus diverses i reforçant enfocaments integradors, valors centrals de la UOC i d'aquesta publicació. Aquesta estructura flexible i col·laborativa està facilitant el desenvolupament de projectes de recerca compartits amb el territori que enforteixen el paper de la universitat i de nosaltres, comunitat educativa i investigadora, com a agents actius en la transformació dels territoris i en la generació de coneixement útil amb capacitat d'impacte social.

Aquest número especial vol contribuir a visibilitzar i a projectar aquesta tasca col·lectiva, posant en valor la recerca, les aliances i les iniciatives que la UOC i la seva comunitat estan impulsant per acompanyar les ruralitats contemporànies. Ho fa des del reconeixement que els territoris rurals són actors clau en les transformacions socials, digitals i ecològiques del nostre temps, i que la universitat té un paper essencial a l'hora de generar coneixement útil i compromès amb l'equitat social, la inclusió i la justícia espacial. Des d'aquest enfocament crític i transformador, la recerca es concep com un bé comú i la universitat com una institució amb una responsabilitat social ampliada. Aquesta visió inspira també la voluntat de contribuir a la capil·larització del *rural proofing* dins la nostra universitat, és a dir, a generar informació, criteris i coneixement que permetin adaptar la formació, la recerca i la transferència universitària a la realitat dels territoris rurals, evitant que la mateixa universitat reproduïxi les desigualtats territorials.

Aquest número d'*Oikonomics* convida a reflexionar sobre aquestes qüestions des d'una pluralitat de mirades disciplinàries i territorials. Els articles que el componen exploren les transformacions, oportunitats i tensions que travessen les ruralitats contemporànies i proposen noves formes d'entendre-les des d'una perspectiva crítica, participativa i situada.

En primer lloc, s'explora el marc narratiu de les polítiques públiques que reivindiquen el dret de les àrees rurals a participar activament en la presa de decisions i a ser escoltades. Aquestes iniciatives representen el gir institucional comentat a l'inici, que ha posat els assumptes rurals en el centre de l'agenda política. Posen, també, en valor les aliances públiques a través de les quals la Xarxa UOC Rural participa activament en la construcció de propostes i en el disseny de polítiques públiques, especialment gràcies a la seva implicació en el Grup de Coordinació de l'European Rural Pact de la Comissió Europea. L'article d'Enrique Nieto i Sophie Nedlin ens convida a mirar vers el marc europeu i la brúixola en què s'ha convertit la *A Long-Term Vision for the EU's Rural Areas* (LTVRA), una iniciativa clau de la Comissió Europea que impulsa accions com ara l'*European Rural Pact*, amb l'objectiu de reforçar la fortalesa, la resiliència, la connectivitat i la prosperitat de les zones rurals d'aquí al 2040. Per la seva banda, Eduard Trepà i Marc González ens apropen a la realitat catalana analitzant l'origen i el disseny de l'*Agenda Rural de Catalunya* i el seu encaix en aquest marc europeu. Els autors aprofundeixen en el Repte 4 de l'Agenda –dedicat al sistema agroalimentari– per mostrar com les iniciatives que se'n deriven han esdevingut eines clau per impulsar la reagrarització de les àrees rurals i la relocalització dels sistemes alimentaris, contribuint així a reforçar la sobirania alimentària i la vitalitat del territori.

A continuació, proposem la lectura de tres articles que ens apropen a tres dimensions que poden i estan transformant en positiu les ruralitats contemporànies amb una mirada crítica, constructiva i propositiva. Unes dimensions que són també interpretables com a propostes nascudes des de la ruralitat per afrontar les transicions ecològiques i digitals actuals. Enric Castelló, amb el seu article, ofereix una reflexió sobre les interseccions entre els imaginaris socioculturals,

el desenvolupament econòmic i la construcció de les ruralitats. L'autor analitza com la mediatització del rural tendeix a reproduir una visió extractivista –centrada en el camp com a espai productor– i proposa desenvolupar nous relats que incorporin valors regeneratius i posthumanistes. Des d'aquesta mirada, la cultura i la comunicació esdevenen espais clau per imaginar una ruralitat resilient, afirmativa i capaç d'afrontar els reptes ecològics i socials contemporanis.

En el seu article, Ricard Espelt explora el paper transformador de l'economia social i solidària (ESS) en les ruralitats catalanes, destacant-ne la capacitat per generar cohesió, sostenibilitat i governança col·laborativa. A través d'experiències com ara la Xarxa d'Ateneus Cooperatius o La Traça Cultural, l'autor presenta l'ESS com un ecosistema clau per impulsar futurs rurals més justos i sostenibles.

Mar Alzina analitza com la digitalització, la flexibilitat laboral i el teletreball estan transformant les formes de vida i de treball en els territoris rurals. A partir d'un estudi qualitatiu amb professionals digitals que treballen des de municipis rurals, l'autora examina els beneficis i reptes d'aquesta experiència i com pot contribuir a dinamitzar els territoris. Els resultats mostren una visió positiva del teletreball rural, vinculat a la recerca de benestar, qualitat de vida i sostenibilitat.

I finalment, proposem la lectura dels següents quatre articles, exemple de tantes altres línies de recerca desenvolupades i finançades des de la Xarxa UOC Rural. Tots quatre aborden anàlisis i dissenyen propostes per comprendre i actuar sobre reptes fonamentals de les ruralitats contemporànies. Soledad Morales i Josep Lladós analitzen l'accés a l'habitatge rural com una urgència social sovint invisibilitzada per les mirades urbanocèntriques. A partir d'un estudi comparatiu en quatre municipis afectats pel despoblament, combinen dades estadístiques i entrevistes per descriure un mercat tensionat per la manca d'oferta de lloguer, la fragmentació de la propietat i la pressió turística. L'article proposa mesures de rehabilitació, mediació i innovació residencial per garantir el dret a viure –o tornar a viure– a les àrees rurals.

Natàlia Cantó analitza les formes d'habitar, treballar i relacionar-se amb la terra de tres generacions de famílies pageses a la Catalunya Central. A partir d'històries de vida, identifica processos de tecnificació, retorns a la producció de proximitat i estratègies híbrides que combinen agricultura i serveis per sostenir l'economia familiar. L'article revela com les transformacions del sector redefeixen oficis, identitats i maneres de viure al món rural contemporani.

Eduard Álvarez, Cristian Castillo i Oriol Yuguero analitzen la bretxa entre la universalitat del dret a l'atenció sanitària i l'accés efectiu en zones rurals. A partir de dotze iniciatives tecnològiques, els autors proposen eines per millorar la provisió de serveis i obren el debat sobre com garantir una cobertura equitativa sense augmentar costos ni impactes ambientals, reflexionant també sobre les seves implicacions econòmiques i polítiques.

Sílvia Rodríguez-Donaire, Laura Lamolla, Athina Sismanidou i Pere Suau-Sánchez analitzen l'emprenedoria femenina rural com a motor de desenvolupament sostenible i de cohesió territorial. L'article explora la relació entre benestar econòmic, alfabetització financera i presa de decisions, tot identificant barreres, oportunitats i propostes per impulsar polítiques i formacions adaptades al territori.

En definitiva, el número que presentem aborda la realitat de les ruralitats contemporànies des d'una mirada crítica, situada i plural. Pretén convertir-se en una plataforma per difondre com la comunitat UOC, a través de la seva Xarxa UOC Rural i de les seves col·laboracions, contribueix a donar resposta als reptes actuals de les àrees rurals i a reforçar les seves capacitats transformadores. En un context de canvis accelerats, les institucions del coneixement estan cridades a revisar tant els continguts com les formes de producció i difusió del saber, posant-los al servei de processos col·lectius de transició que siguin justos, inclusivament i situats. Amb aquesta vocació, aquest número d'*Oikonomics* vol ser un espai de trobada i de reflexió col·lectiva sobre el paper de la universitat en les transicions rurals contemporànies, reforçant el compromís de la UOC amb el territori i amb la construcció d'un futur més just, sostenible i equitatiu.

Referències bibliogràfiques

- CLOKE, Paul; MARSDEN, Terry; MOONEY, Patrick (2006). *The handbook of rural studies*. SAGE Publications Ltd. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781848608016>
- MORMONT, Marc (1990). «Who is rural? Or how to be rural: Towards a sociology of the rural». A: T. Marsden i S. Whatmore (eds.). *Rural restructuring: Global processes and their responses*, pàg. 21-44. Londres: David Fulton Publishers [en línia]. Disponible a: https://www.academia.edu/2386649/Who_is_rural_or_how_to_be_rural_towards_a_sociology_of_the_rural
- NORDBERG, Kenneth (2020). «Spatial justice and local capability in rural areas». *Journal of Rural Studies*, vol. 78, pàg. 47-58. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.06.008>

- RODRÍGUEZ-POSE, Andrés; DIJKSTRA, Lewis; POELMAN, Hugo (2024). «The Geography of EU Discontent and the Regional Development Trap». *Economic Geography*, vol. 100, núm. 3, pàg. 213-245. DOI: <https://doi.org/10.1080/00130095.2024.2337657>
- SANTABALLA, Leticia; MORALLI, Melissa (2025). «Territorios de (bien)venida: encuentros entre bienestar social e iniciativas de acogida de personas migrantes en el sur de Europa». *AGER: Revista de Estudios sobre Despoblación y Desarrollo Rural (Journal of Depopulation and Rural Development Studies)*, núm. 41, pàg. 7-38. DOI: <https://doi.org/10.4422/ager.2025.01>
- WOODS, Michael (2010). *Rural*. Taylor & Francis Group [en línia]. Disponible a: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/bibli-ouocsp-ebooks/detail.action?docID=958794>

Citació recomanada: MORALES PÉREZ, Soledad. «Ruralitats en transició. Imaginaris, polítiques i pràctiques per a la justícia espacial». *Oikonomics* [en línia]. Novembre 2025, núm. 25. ISSN 2339-9546. DOI: <https://doi.org/10.7238/o.n25.2510>

Soledad Morales Pérez

smoralespe@uoc.edu

Estudis d'Economia i Empresa (UOC). Coordinadora Acadèmica de la Xarxa UOC Rural

Catedràtica de la UOC i dels Estudis d'Economia i Empresa de la mateixa universitat, IP i coordinadora acadèmica de la Xarxa UOC Rural, i directora del màster universitari en Turisme Sostenible i TIC. Com a investigadora principal de la Xarxa UOC Rural, defineix l'estratègia de coneixement de la Xarxa, la seva vinculació amb l'ecosistema de recerca i docència de la UOC relacionat amb els reptes de les ruralitats contemporànies, i lidera dos projectes competitius en curs i dos més en el marc de l'I+D+i. Forma part del Coordination Group del Rural Pact de la Comissió Europea, i procura ser una veu activa en espais acadèmics i socials que promouen una mirada crítica i innovadora sobre el món rural i el coneixement. En paral·lel, desenvolupa la seva recerca al grup NOUTUR (SGR 2023), des del qual ha aconseguit finançament competitiu com a IP de projectes nacionals (ECCOLTUR, EPTUR) i europeus (IDEATE), així com nombrosos contractes de transferència. Aquest treball li ha permès obrir noves línies d'estudi sobre l'impacte de les TIC en el turisme i el potencial de l'economia col·laborativa en la configuració de noves geografies socials.

Els textos publicats en aquesta revista estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los, comunicar-los públicament i fer-ne obres derivades sempre que reconegueu els crèdits de les obres (autoria, nom de la revista, institució editora) de la manera especificada pels autors o per la revista. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>.

ODS

